

Inclusió: Mite o Realitat?

Dolors Vique Ginés

Referent del Programa Escoles per la Igualtat i la Diversitat
CEB

Fa uns mesos, en el marc del programa Escoles per la Igualtat i la Diversitat que coordina el Consorci d'Educació de Barcelona des de l'Àrea de Formació i Innovació Educativa, vam convidar el professor Antonio Centeno a donar una conferència sobre diversitat funcional. Entre les qüestions que va plantejar al seu discurs va aparèixer la següent afirmació: "Sóc una persona amb una discapacitat del cent per cent i per tant no capacitat per exercir pràcticament res en la meua vida. I alhora tinc un document que acredita que sóc llicenciat en ciències matemàtiques. Quin dels dos documents és fals?"

Amb aquesta paradoxa, l'Antonio Centeno va aconseguir interpel·lar una audiència formada exclusivament per professorat de primària i secundària que forma part del programa i que representa que ja havien fet diverses sessions reflexionant al voltant dels conceptes de diversitat, igualtat, discriminació i perjudici. Es va obrir un fil argumental que va servir per a posar en evidència que una cosa són les lleis i una altra és la realitat.

D'aquí que aquest article porti aquest títol, *Inclusió: mite o realitat?*

El mite de la inclusió

Sembla que és una realitat i una prioritat dels nostres temps: governs i societat reivindiquen el dret a l'educació per a tothom en igualtat de condicions. I així ho constaten les declaracions de diferents organismes nacionals i internacionals que emfasitzen la importància de l'educació com un bé no només individual sinó també comú, un bé universal.

Malgrat totes aquestes declaracions de principis sobre la incorporació de la igualtat d'oportunitats en educació a les agendes polítiques, encara moltes persones, infants i joves tasten l'amargor de l'incompliment d'aquest preuat dret.

I per tant, irremeiablement arribem al punt que si no es compleixen els drets, aleshores hauríem de parlar lògicament d'un acte d'injustícia.

La psicoanalista Graciela Frigeiro parlava fa un temps al Congrés que es va fer a Barcelona, -Barcelona inclusiva, (2017)-, del concepte d'inclusió. Qüestionava que el mateix sistema educatiu inclusiu que pretén la igualtat i que presenta la inclusió

educativa com la panacea a aconseguir, sigui el mateix sistema que exclou i que genera desigualtats.

Frigeiro afirma amb contundència que des de la perspectiva de qui té el privilegi de formar part de la gent inclosa, el que al llenguatge comú es considera “la gent normal”, - de la gent que no sent vulnerats els seus drets-, “no hi ha lloc per a qui ve a pertorbar l’ordre”.

Si parlem d’inclusió estem parlant implícitament d’exclusió, per tant estem davant d’un significant que ens provoca i ens fa estar en una mena d’estat d’encisament . Tal és l’enamorament, que sembla que estem amb un grau de ceguesa que no ens deixa veure el que representa de vegades la tirania de la inclusió. En aquest sentit és imprescindible la lectura del llibre *Elogi de la feblesa* d’Alexandre Jollien. Per parlar d’inclusió no en podem parlar amb demagògia.

El pedagog Carlos Skliar, en aquest mateix congrés, parlava de la justícia com un principi que no es compleix. En la deriva neoliberal que viu la societat contemporània, el que menys importa és justament que no es compleixen els drets i, per tant, caldria interrogar-se : Per a què necessitem drets si no es compleixen? o la batalla s’acaba quan es reconeixen legalment els drets?

En realitat aquestes no són unes bones preguntes perquè està clar que sí que hem de reivindicar els drets i intentar que es compleixin a tot arreu del sistema, però com fem que s’acompleixin? Aquesta és una qüestió que ens remet directament al sentit de la responsabilitat.

La responsabilitat com a posicionament ètic en la transformació educativa.

L’informe *Repensem l’educació* publicat per la UNESCO l’any 2015, ens alerta del risc de mercantilització de l’educació a tot el món.

L’escola no és un lloc on les paraules que colonitzen el sistema educatiu des d’altres mons (empresarial, mèdic, militar, entre d’altres, com eficàcia, eficiència, qualitat total, emprenedoria, producció, resultats, guanys, malaltia, intervenció, risc...) siguin les més importants.

El món educatiu està perdent les paraules pròpies, el llenguatge propi i el discurs més genuïnament educatiu en pro d’un discurs aliè?

Semblaria que hem acceptat voluntàriament aquestes noves formes d’expressió? i en aquest sentit, estem perdent humanitat en pro d’un món més robotitzat i més estandarditzat, més controlat? Si és així, aleshores què fem amb les diferències, amb la diversitat humana que ens trobem cada dia a les nostres aules?

Una cosa és clara: la resposta no és etiquetar més i millor. Perquè a l’escola cada ésser és únic i irrepetible i cada persona, cada alumne necessita una resposta particular, feta a mida. Segons paraules d’en Josep M. Jarque: “El sistema educatiu no pot classificar els alumnes per raó de les seves discapacitats o del seu entorn social, sinó d’acord amb la resposta escolar i educativa que rep cada alumne segons la seva singularitat”.

Estem en disposició de fer-ho possible? Està la nostra escola i la nostra comunitat educativa posicionada professionalment i ètica per a fer-ho?

Seguint a Skliar i a Centeno, per saber, cal saber i conèixer les experiències viscudes i la relació de les emocions que hi ha en joc. És necessari tenir un criteri personal, autoritzar-se a defensar-lo i a pensar de manera personal; encara que es pugui escoltar altres persones, altres sabers. Les pautes, les instruccions, no ajuden a que cada professional assumeixi la pròpia responsabilitat.

Hem de poder posar en joc el nostre propi saber i tenir present que l'equivocació i l'error formen part de l'aprenentatge.

Actualment, dins de l'ampli àmbit d'acció de l'Agenda 2030, s'obren més oportunitats per a una societat i una escola realment inclusiva i respectuosa amb totes les diversitats. Els ODS (Objectius de desenvolupament sostenible) plantegen reptes per garantir unes bones condicions de vida per a tothom, i concretament el quart objectiu centrat en les funcions de l'escola diu: garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a tothom.

També l'aposta per la innovació educativa a Catalunya és un camí que no pot desvincular-se de l'aposta per a la inclusió. Els darrers anys ens demostren que algunes aliances funcionen gràcies als esforços de molts professionals, algunes institucions i diverses administracions municipals.

Diu la Pedagoga Violeta Núñez : “perquè diem sí quan podem dir no? “.

Si diem sí hem de ser conseqüents amb el que diem. Si diem sí a educar tenim un compromís. Caldria revisar o qüestionar-se aquest compromís? Si realment no podem, no sabem, cal marxar, cal dir adéu, cal renunciar a la tasca que fem. Si som coherents cal tenir present que en les nostres mans hi ha el futur dels i les nostres infants i joves.

La realitat

El Departament d'Educació, amb la publicació del decret 150/2017, de 17 d'octubre, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu a Catalunya, va obrir una llum d'esperança per a poder millorar el sistema. En realitat ha estat una oportunitat que tot just ha començat a desplegar-se i encara li queda molt de camí per a recórrer. Actualment falta molt per arribar a on es necessari. Haurem d'esperar que la realitat dels pressupostos ho faci efectiu. Des del desig es poden fer molts avenços; però com deia Bruno Bettelheim (1973) “amb l'amor no hi ha prou”. Cal posar-hi les condicions.

Amb aquest decret tot i avançar cap a una millora generalitzada, no es renuncia encara a l'etiquetatge dels infants que tant critica una gran part de la comunitat educativa, perquè entra en la paradoxa de que l'escola inclusiva encara selecciona en funció de les “DIS” (allò que no es té, com les capacitats o competències) en comptes

de valorar el que sí es té, totes les potencialitats de l'alumnat, els seus interessos, els seus desitjos. Amb aquest decret, hem perdut una oportunitat?

D'altra banda, encara estem centrats en les mancances de cada infant i pensem molt poc en els entorns d'aprenentatge, en els contextos educatius inclusius. En aquest sentit cal remarcar que els estereotips funcionen i funcionen molt bé. Seguint amb les reflexions de l'Antonio Centeno, si veiem una persona que va amb cadira de rodes, en moltes ocasions creiem que no podrà viatjar en bus perquè no pot pujar amb la cadira, en canvi no veiem que qui s'ha d'adaptar és el bus. Canviant la mirada i apostant per posar en funcionament autobusos amb rampes, no només solucionem la situació per aquesta persona sinó que també ho fem per a la resta de la població que té dificultats per pujar-hi, (persones amb croses, amb cotxets infantils, en definitiva persones amb mobilitat reduïda i/o diferents capacitats de mobilitat...). L'accessibilitat és un dret per a tothom i cal garantir-lo.

La idea de la normalitat, de "*tots som iguals*", no des de la llei, sinó des d'aquesta altra mirada que exclou la diferència o no la contempla com part de la normalitat, pot obtenir el pensament i tanca la possibilitat d'incloure, d'obrir, de sumar. Aquest pensament té un impacte en les nostres actuacions educatives, perquè transmetem el que diem, però també el que callem.

La nostra cultura està plena d'estereotips que marquen les nostres vides, no només en referència a les discapacitats o a la diversitat funcional, sinó també en relació als nostres cossos. Quins cossos són o no normatius? quina ha de ser la nostra orientació sexual? i com abordem la diversitat afectiva i sexual amb el nostre alumnat?, o la diversitat d'origen cultural i religiosa que tants mals de cap comporta en el dia a dia.

Totes aquestes situacions o realitats són una oportunitat per a pensar, són un banc de possibilitats d'obertura, d'obrir la mirada, de canviar els xips que ens encotillen per pensar sense barreres, arquitectòniques, culturals, espirituals, de gènere, sexuals. En definitiva per començar a aplicar aquell interessant i transformador concepte, poc conegut encara en la comunitat educativa, de la interseccionalitat. Es tracta de comprendre que en cadascú de nosaltres es creuen múltiples diversitats, múltiples fonts de privilegi o de discriminació, sigui per l'origen ètnic, la classe social, la diversitat funcional, l'orientació sexual, el gènere, i que és la intersecció d'aquests eixos el que marca la biografia de cadascú, com a aspectes indissociables.

La Formació del professorat i altres agents de l'educació.

En la 54na escola d'Estiu Rosa Sensat, un equip de quatre professionals hem coordinat un espai de formació que portava per títol "Inclusió, mite i/o realitat? reflexionem per fer-la possible" juntament amb una quarantena de persones de diferents àmbits educatius, especialitats i etapes; "*hem donat el lloc per a pertorbar l'ordre*", hem parlat d'inclusió.

En aquest espai hem pogut incorporar noves formes de "*formar-nos*", de relacionar-nos tot incorporant conceptes com del DUA (Disseny universal

d'aprenentatge), els set principis de l'aprenentatge, la interseccionalitat i d'altres a través de l'expressió artística, de la participació interactiva i del foment de la creativitat.

En el marc d'aquesta formació privilegiada i durant quatre dies hem pogut experimentar que l'escola inclusiva, que la societat inclusiva, no només és possible sinó que és necessària i que tenim un professorat implicat que s'esforça dia rere dia i s'hi deixa la pell i l'enginy per a transferir aquests sabers a les seves aules.

Això és el que cal en els centres educatius: més barreja de temps, d'espais, d'interessos, de contextos, de programes, de projectes, per tal de teixir comunitat. Perquè en definitiva el que volem és que en cada persona aflori el sentiment de pertinença; que se senti part del centre, de la comunitat on tothom hi té un lloc, i tothom és necessari. Aquí no sobra ningú. I això només es construeix amb *la força de ser equip*.

Referències bibliogràfiques

- Bettelheim, B. (1973). *Con el amor no basta: El tratamiento de las perturbaciones emocionales de los niños*. Barcelona: Nova Terra.
- Consorci d'Educació de Barcelona i Ajuntament de Barcelona.(2018). *Programa Escoles per la igualtat i la diversitat*. <https://igualtatidiversitat.edubcn.cat/>
- El bloc d'Antonio Centeno. <http://antoniocenteno.blogspot.com/>
- Frigerio, G.; Núñez, V. (2017). Entrevista en el Congrés Internacional Barcelona Inclusiva. Barcelona. <https://vimeo.com/98439061>
- Jarque, JM. (2015). *L'escola inclusiva a Catalunya: una il·lusió seductora*. Barcelona: Anuari Fundació Bofill. https://www.fbofill.cat/sites/default/files/RepteseducacioCatalunya.Anuari2015_041016.pdf
- Jullien, A. (2001). *Elogi de la Feblesa*. Barcelona: La Magrana.
- Skliar, C. (2017). Conferència en el Congrés Internacional Barcelona Inclusiva. Barcelona. <https://vimeo.com/99081670>
- UNESCO (2015). *Repensar l'educació: Vers un bé comú mundial?* https://drive.google.com/file/d/1VsmC1Z8M1mFbyMJSu4_xpUth9mhxLI97/view
- UNESCOCAT (2019). *Educació per als objectius de desenvolupament sostenible*. <http://unesco.cat/wp-content/uploads/2019/04/Educaci%C3%B3-per-als-objectius-de-desenvolupament-sostenible.pdf>

Correspondència amb l'autora: Dolors Vique Ginés. E-mail: mvique@xtec.cat